

Jukka Tuomisto

KÄSITTEET UUDEN AJATTELUN KIRVOITTAJINA JA KAHLEINA

Vastine Kimmo Kososen kommenttiin

Kimmo Kosonen tarttuu kommentissaan käyttämäni elinikäistä kasvatusa koskevaan jaotteluun. Kuten tunnettua, elinikäinen kasvatus jaetaan kansainvälissä alan kirjallisuudessa usein formaaliin, nonformaaliin ja informaaliin kasvatukseen. Ei terminologia aivan vieras ole Suomessakaan, sillä esimerkiksi *Alanen* käytti sitä jo vuonna 1981 kirjan "Elinikäinen kasvatus" johdantoartikkelissa. Siinä hän erottaa kolme erilaista elinikäisen oppimisen muotoa: organisoitu kasvatus (muodollinen kasvatustajärjestelmä), informaalin kasvatus ja satunnaisoppiminen. Alasen kolmijaon pohjana oli Unescon 1974 laatima kaavio. Jaottelu noudattaa pääpiirteittäin formaali/ nonformaali/ informaali luokittelua, vaikka nimikkeet ovatkin erilaisia. Suurin poikkeama on siinä, että *Alanen* käyttää käsitettä informaali kasvatus eri merkityksessä kuin nykyisin on tapana. Toisaalla samassa kirjassa *Alanen* esittää Unescon elinikäisen kasvatuksen näkemystä esitellessään jaotellun muodollinen, vapaamuotoinen ja informaalin oppiminen. Vastaavasti voidaan puhua *muodollisesta, vapaamuotoisesta ja informaalisesta kasvatuksesta*. Tämä jaottelu vastaa melko tarkkaan omassa artikkelissani käyttämäni luokittelua. Lähteenä *Alanen* on käyttänyt *Unescon* julkaisemaa ja *Dave'n* (1976) toimittamaa kirjaa "Foundation of Lifelong Education".

Kun tähän uuteen kehittämisstrategiaan sisältyviä perusajatuksia on pyritty soveltamaan käytäntöön, on *Coombsin* mukaan (Tilmus, ed. Lifelong Education for Adults, An International Handbook. Pergamon Press: Oxford 1989, 58) esiintynyt kolme itsepintaista ja laajalle levinnyttä väärinkäsitystä. Ensinnäkin, että kasvatus on erillinen toiminta-alue, jota pitäisi suunnitella ja kehittää omana erillisenä sektorina. Toiseksi, että nonformaali kasvatus on yksinkertaisesti vain vaihtoehto formaalille kasvatustajärjestelmälle ja että se muodostaa vastaavan järjestelmän,

joka pitäisi saattaa viranomaisten hallintaan, jotta kansallinen kasvatusalan suunnittelu voisi tapahtua "kontrolloidusti". Kolmanneksi, että nonformaali kasvatus on olennaisesti vain köyhien ihmisten kasvatusta. Viimeksi mainittu ajattelu sisältyy myös Kososen kommenttiin.

Coombs torjuu artikkelissaan nämä väärinkäsitykset toteamalla mm., että kasvatus ei ole mikään erillinen yhteiskunnan sektori; se on sen sijaan olennainen osatekijä kaikilla sektoreilla ja kaikentyyppisessä kehittämistyössä. Nonformaalin kasvatus ei ole hänen mukaansa mikään koulujärjestelmä. Se on yksinkertaisesti sopiva yleisnimi formaalin kasvatustajärjestelmän ulkopuolella olevalle kirjavalle joukolle kasvatuksellisia toimintamuotoja, joiden tarkoituksena on palvella väestön erityisryhmien spesifejä oppimistarpeita. Nonformaali kasvatus ei ole tarkoitettu hänen mukaansa vain köyhille ja kouluttamattomille, vaan se palvelee kaikenikäisiä ja erilaisissa yhteiskunnallisissa asemassa olevia ihmisiä, mukaanlukien myös korkeasti koulutetut ekspertit, joiden täytyy pitää yllä omaa ammattitaitoaan edustamallaan ammattialalla. (emt. 58)

Edellä esitetyn jaotellun kääntäminen suomenkielille on ongelmallista, kuten Kosonen toteaa. Artikkelia kirjoittaessani mietin myös jossain määrin käsitteiden suomentamista, mutta jätin ne sitten alkuperäisiä termejä vastaavaan muotoon. Kuten Kosonen toteaa, käytin formaalin kasvatuksen synonyymina muodollista kasvatustajärjestelmää / koulutusjärjestelmää. Jälkimmäinen vaihtoehto vastaa ehkä paremmin tämän luokan sisältöä, koska formaalilla kasvatuksella tarkoitetaan nimenomaan yhteiskunnan hierarkisesti jäsenettyä tutkintojärjestelmää. Formaalin ja formaalin kasvatustajärjestelmän välille en tehnyt mitään sisällöllistä eroa. Parempi olisi ehkä käyttää lyhyempää muotoa eli puhua formaalista kasvatuksesta.

Suunniteltu opetustoiminta/ muu oppiminen

Unescon luokittelussa on olennaista se, että siinä erotetaan toisistaan nimenomaan tavoitteista oppimista varten suunniteltu opetustoiminta muusta oppimisestä. Tätä järjestettyjen oppimistilaisuuksien ulkopuolella tapahtuvaa oppimista kuvataan käsitteellä informaali kasvatus/ oppiminen. Merkillepantavaa on, että informaali kasvatus/ oppiminen jaetaan vielä kahteen luokkaan, tavoitteelliseen ja sattunnaisoppimiseen (incidental learning). Näin ovat tehneet mm. *Marsick & Watkins* kirjassaan *Informal and Incidental Learning* (1990, 3-7).

Kun asiaa minulta kysytään, totean, että yksi mahdollisuus on suomentaa formaali kasvatus Alasen — ja myös Kososen — esittämään tapaan käsitteellä *muodollinen koulutus*. Yksi mahdollisuus olisi puhua myös *kelpoisuustavoitteisesta koulutuksesta*, kuten Aikuiskoulutuskomitea teki aikoinaan (komiteanmietintö 1971: A 29, 18). Oma esitykseni on kuitenkin *tutkintotavoitteinen kasvatus/ koulutus*, joka mielestäni kuvaa parhaiten tällaista kasvatuustoimintaa.

Vapamuotoinen/ väljätavoitteinen koulutus?

Nonformaalin kasvatuksen/ oppimisen suomalaisena vastineena Alanen käyttää *vapamuotoista kasvatus/ oppimista*. Tämä tuntuu melko hyvältä ratkaisulta. Voitaisiin ehkä ajatella, että siitä käytettäisiin myös nimitystä *väljätavoitteinen kasvatus/ koulutus*. Kummallakin käsitteellä on kieltämättä rasitteensa, sillä ne korostavat ehkä liiaksi opiskelun vapamuotoisuutta ja/ tai väljyyttä. Usein tällainenkin opiskelu on varsin säännönmukaista ja tavoitteista. Näin siitä huolimatta, että sitä eivät säätele tiukat tutkintovaatimukset kuten koulutusjärjestelmän tutkintoja.

Pidän termiä väljätavoitteinen siinä suhteessa parempana, että se muodostaa sopivamman vastaparin tutkintotavoitteiselle koulutukselle. Yhtenä vaihtoehtona voisi olla myös vapaatavoitteinen kasvatus. Kososen ehdottama käsite ei-muodollinen kasvatus on tietysti lähinnä suoraa käännöstä, mutta sen vierasperäinen rakenne ei tunnu kovin hyvältä.

Todettakoon, että määrällisesti selvästi suurin osa nykyisestä aikuiskasvatuksesta/ koulutuksesta on juuri tällaista vapaa- tai väljätavoitteista opiskelua (esimerkiksi aikuisten ammatillinen täydennyskoulutus ja omaehtoinen vapaa-ajan opiskelu). Sitä voi pitää yhtenä keskeisenä aikuiskasvatuksen muusta kasvatuksesta erottavana ominaispiirteenä.

Informaali kasvatus/ oppiminen

Informaalin kasvatuksen suomenkielisen vastineen löytäminen on vaikeaa, sillä jos siihen sisällytetään myös tavoitteellinen opiskelu, kuten Marsick & Watkins (emt.) tekevät, niin Alasen käyttämä ”sattunnaisoppiminen” ei sovellu sen nimeksi. Olisinkin tästä syystä taipuvainen jättämään tämän termin muotoon *informaali kasvatus/ oppiminen*. Merkillepantavaa on, että kasvatusalan teoreetikot ovat kautta aikojen sisällyttäneet kasvatukseen myös itsekasvatuksen. Onpa sitä pidetty kaiken kasvatuustoiminnan korkeimpana tavoitteena. Nykyisin tällaisesta oppimisesta puhuttaessa käytetään sellaisia nimityksiä kuin itesuuntautunut (self-directed learning), itsesäädely (self-regulated learning), reflektiivinen tai metakognitiivinen oppiminen.

Elinikäinen oppiminen

Elinikäisen oppimisen eri muodot eivät eroa kailta osin selkeästi toisistaan. Luokittelu onkin nähtävä paremminkin jatkumona, jonka toisen pään muodostavat tarkoin säädely, yhteiskunnan hierarkinen tutkintojärjestelmä ja toisen pään ihmisten omaehtoinen, luonnollisissa oppimistilanteissa tapahtuva oppiminen.

Edellä olevan perusteella päädyn esittämään seuraavan jaottelun:

- *tutkintotavoitteinen kasvatus* (formal education)
- *vapaatavoitteinen kasvatus* (nonformal education)
- *informaali kasvatus* (informal education)

Seuraavassa on yhteenveto elinikäisen kasvatuksen/ oppimisen jaottelun suomenkielisistä nimikkeistä eri kirjoittajilla:

En väitä, että esittämäni nimikkeet ovat sen parempia kuin muut edellä esitetyt vaihtoehdot. Tällaisten käsitteiden kehitys noudattaa usein omia kehityslakejaan, kuten olen Vapaan sivistystyön XXXII vuosikirjassa olevassa artikkelissani osoittanut aikuiskasvatuksen peruskäsitteiden osalta.

Käytetäänpä sitten mitä käsitettä tahansa, olennaista on se, minkä merkitysisällön niille annamme. Käsitteet ovat sittenkin vain keskinäisessä kommunikoinnissa tarvittavia välttämättömiä työkaluja, jotka täytyy aina aika ajoin uusia. Täysin ”yhtenevän käytännön” saavuttamisen tarpeellisuuteen suhtaudun epäilevästi, vaikka jonkinasteinen yhdenmukaisuus onkin välttämätöntä järkevän keskustelun kannalta. Jatkuva keskustelu ja omien näkö-

	Alanen	Kosonen	Tuomisto
Formal education	<i>muodollinen kasvatus</i>	<i>muodollinen kasvatus</i>	<i>tutkinto-tavoitteinen kasvatus</i>
Nonformal	<i>vapaamuotoinen kasvatus</i>	<i>ei-muodollinen kasvatus</i>	<i>vapaatavoitteinen kasvatus</i>
Informal education	<i>informaalinen kasvatus</i>	<i>vapaamuotoinen kasvatus</i>	<i>informaali kasvatus</i>

kantojen perustelu vienee ajattelua sittenkin parhaiten eteenpäin.

Edellä esitetty jaottelu ei ole syntynyt vain teoreettikkojen ajankuluksi, vaan sen lähtökohdana on koko kasvatusjärjestelmän murros. Tällainen jaottelu on tärkeää, koska siinä tarkastellaan kasvatusta kokonaisuutena ottaen huomioon kaikki erilaiset oppimisen muodot ja ihmisen oppiminen koko eliniän kestävässä prosessina. Se ylittää tavanomaiset organisaatio-rajat, samoin kuin ammatillisen ja yleissivistävän kasvatuksen rintamalinjan. Kasvatuksen ja koulutuksen suunnittelijoille se antaa paljon ajattelemisen aihetta.

On huomattava, että tutkinto- ja vapaatavoitteisen kasvatuksen suunnittelulähtökohdat ovat aivan erilaiset. Koulutussuunnittelijoiden tulisi ymmärtää, että tutkintotavoitteista koulutusta kehittämällä voidaan ratkaista vain osittain nykyiset koulutuspoliittiset ongelmat. Vapaatavoitteisen ja informaalin kasvatuksen merkitys korostuu tulevaisuuden yhteiskunnassa, koska vain tätä kautta voidaan vastata kyllin nopeasti yksilöiden kehitystarpeisiin.

Kasvatus/ oppiminen

Vaikka olen edellä käyttänyt rinnakkain käsitteitä kasvatus ja oppiminen, en tarkoita, että ne olisivat toistensa synonyymeja. Kasvatuksella tarkoitan kasvatustapahtuman yhteiskunnallista puolta. Oppimisella tarkoitan yksilön sisäistä prosessia, joka voi tapahtua joko suunnitelmallisissa opetustilanteissa tai muualla ns. luonnollisissa oppimistilanteissa, esimerkiksi arkielämän asettamien oppimis- ja kehitymisvaatimusten yhteydessä (developmental tasks). En ryhdy tässä pohtimaan kasvatus- ja koulutus-käsitteiden keskinäistä suhdetta. Totean vain, että englanninkielisen education-käsitteen sijasta esiintyy nykyisin yhä useammin — ainakin aikuiskasvatuksen yhteydessä — käsitepari training and education. Näin halutaan erottaa perinteinen (liberal) adult education ja aikuisten ammatillista koulutusta kuvaava adult (vocational) training -käsite toisistaan.

